

NOVÉ SRDCE BRATISLAVY

Marianna Volná

Od prvých vizionárskych myšlienok ubehlo mnoho rokov. Aj vďaka ním sa rozvíjali nové mestá. Slovo vízia v kontexte architektúry sa snáď aj preto nedá považovať len za predstavu tvorby jediného objektu situovaného kdeś v mestskej štruktúre, lebo i v tomto prípade je potrebné vnímať okolité vzťahy, keďže práve tie predstavujú akési pomyselné hranice pre samotnú formu. Vo víziach všetci prirodzene vidíme nádej na lepšiu budúcnosť, predstavuje to uvažovanie o problémne v širšom, v prípade architektúry, až urbanistickom kontexte.

Názorným príkladom toho, ako môžu vízie (ne)ovplyvňovať organizmus mesta, je Bratislava. Ľudia po celom Slovensku si pri pomyslení na ňu v prvej chvíli predstavia jej hlavné dominanty – Hrad, Dóm sv. Martina, Most SNP, Slavín, prípadne budovu Národnnej banky Slovenska. Tieto objekty formujú jej siluetu, je to niečo, čo Bratislavu skutočne reprezentuje i za hranicami. Ale, bohužiaľ, mnohokrát možno i jediné. Turisti prichádzajúci sem sa tu zdržia niekoľko hodín, prezú si zvyšky historického centra, v lepšom prípade jeho okolia, a vrátia sa, odkiaľ prišli. Bratislava však má reálne ambície stať sa mestom, ktoré očarí v každom smere a vtiahne ľudí do svojej, či už historickej, či novovytvorenej atmosféry. Východisko pre dnešnú situáciu a jej riešenie do budúnosti sa nenachádza vo vytvorení celkom nových okrajových mestských štvrťí (čo je najmä otázkou rastu mesta), ale skrýva sa v samotnom jadre Bratislavu – jeho rozšírení, zatraktívnení pre verejnosť. Túto myšlienku možno zhmotniť zhustovaním pôvodnej mestskej štruktúry novostavbami, ktoré by dopovedali prázdné miesta na mape, respektíve reorganizáciou dôležitých verejných priestorov v srdci mesta, čo by v konečnom dôsledku dopomohlo k jeho zatraktívneniu. Trochu iný, rovnako dôležitý prístup je venovať pozornosť historickým objektom, ktoré dnes viac či menej chátrajú, pričom ich budúcnosť v Bratislave je neistá. Otázkou však je, či je toto uvažovanie o „novej“ starej Bratislave reálne, aby bolo naozajstým prínosom a súčasne, aby ho akceptovala aj laická verejnosť.

PRÁZDNE MIESTA

Ak by sme si zoobrali do rúk mapu dnešného centra Bratislavu a jej mapu z prvej polovice 20. storočia, ako prvé by iste každému udrel do očí Podhradie. Ako prvý fakt, ktorý sa

naskytá ako odpoveď na otázku, čo sa tu vlastne stalo, je výstavba Mosta SNP, ktorá vytvárovala obraz starého mesta a jeho okolia do súčasnej podoby. Isteže, most nie je jediný vinník. Bratislava sa vyvíjala a vtedajší režim to riešil radikálne po svojom. Vytvárali sa projekty zasahujúce do tohto územia, rozširovalo sa nábrežie, plánovala sa výstavba nového sídliska pod Hradom, z ktorého dnes stojí – naštastie – len tri tzv. vežiaky vedľa River Parku. Mnoho budov Podhradia bolo už v takom zlom stave, že ich oprava by bola náročná. Ale nič z toho nespôsobilo takú bolestivú ranu ako samotný most, aj keď riešil mnoho problémov a napomáhal i v rozvoji Petržalky. O tom, čo bolo, prečo to tak bolo a či sa tomu dalo zabrániť by sa mohlo viest' nekonečne veľa diskusii, a aj tak by to už nevyriešilo dnešnú situáciu. Preto sa ponúka otázka – čo s týmto územím ďalej? Túto otázkou sa dnes snažia vyriešiť architekti, ktorí sa však držia platného územného plánu zóny Podhradie – uhýbajú svojim návrhom mohutnej vozovke Mosta SNP, prípadne sa ju snažia zamaskovať zo strany Rybného námestia, ktoré je ním nenávratne poznačené. Stále to však vytvára bariéru, rozdeľuje toto územie na dve časti, ktoré k sebe prirodzene patria – Hradný kopiec a Staré Mesto. V starých mapách vidíme, ako priestor Hviezdoslavovo námestia cez Rybné námestie plynulo prechádzal až k Dunaju. A práve v histórii, ktorú sme si zničili, by sme snáď našli odpovede na znovuzrodenie života Podhradia. Tento prístup si však vyžaduje radikálne zásahy do hlavnej bariéry – do samotného mosta a jeho prepojenia s nábrežím – teda do jeho nájazdov. Je to však prístup, ktorý opäť rozdeľuje spoločnosť na dva tábory – na zástancov a odporcov takejto zmeny. Dopravný analytik by na akúsi redukciu mostných ramien povedal rázne nie, čo isteže nikoho, kto pozná bratislavskú dopravnú situáciu, neprekvapí. Existujú však návrhy, vízie, na radikálne preriešenie tohto územia so zachovaním dopravnej funkcie v súčasnej podobe, v zmysle prebudovania tejto mimourovnej križovatky. Takéto radikálne riešenia však dnes už často ostávajú len vo forme nikdy nezhmotnenej vízie, a je celkom reálne, že tento prípad nebude výnimkou. Jednak preto, že by takýto projekt stál príliš veľa peňazí – a prečo ich investovať, keď ve die i jednoduchšia cesta? No jednak aj preto, že predstava pozastavenia dopravy v takomto

kľúčovom bode čo i len na mesiac a nieže na rok či dva, by predstavovala nevyčísliteľnú žáťaž na celý zvyšok Bratislavu. V súvislosti s týmto územím existujú aj vízie potlačenia dopravy pod úroveň terénu a darovať nábrežie peším – bola by to dôstojná cesta pre toto významné miesto Bratislavu, avšak opäť naráža na nepochopenie a mnoho iných problémov. Ďalší veľmi podobný prípad nezhmotnených vízií je samotné bratislavské metro, ktoré, ako je už dávno všetkým jasné, nikdy nebude. Tak vlastne, prečo by mali architekti snívať, keď ich pripomienky a návrhy aj tak napokon nebudú v súčasnosti vypočúte?

BUDÚCNOSŤ V TROSKÁCH

Spoločnosť sa očividne na vlastných chybách nedokáže poučiť. Robí tie isté chyby opakovane. Je to až absurdné a ako to tak vyzerá, pri rozvoji historického a širšieho centra Bratislavu už akoby typické. A teraz nehovorím ani tak o výstavbe garáží v Hradnom kopci, kde je situácia doslova zaplakania hodná, keďže opäť raz, ako to bolo i v prípade výstavby Mosta SNP, nikto z kompetentných nedokáže toto ničenie vlastných dejín zastaviť. V starej Bratislave totiž existuje veľa historicky zaujímavých, ale najmä v súčasnosti stále atraktívnych lokalít, v ktorých sa často nachádzajú staršie nevyužívané hodnotné objekty. V ideálnom prípade by tieto lokality a ich objekty dostali nové, mestotvorné funkcie, aby aj vďaka nim mohli ožiť staré zákutia Bratislavu, dokonca i v nadmestskom význame. Na tieto lokality si však robia zálusky najmä developeri. Svojím spôsobom by na tom nebolo nič zlé – mesto samo zväčša nemá peniaze na také veľké projekty. Problém však nastáva v ich zámere. Prirodzene robia iba to, čo im ide najlepšie – vytážiť z projektu čo najviac peňazí. V prípadoch, kde sa nachádzajú staršie nevyužívané objekty, vidia jedinú cestu v ich zbúraní a postavení nového komplexu (už typicky s luxusnými bytmi, obchodmi a administratívou). To im uľahčí a urýchli nielen robotu, ale určite ušetrí i množstvo peňazí. Neriešia otázky typu, čo by bolo pre tú-ktorú lokalitu a jej okolie najprínosnejšie, či ako na vŕhované vhodne zakomponovať do už existujúcej zástavby. Je to vlastne sčasti aj chyba mesta, že nedokáže stanoviť striktné podmienky, a tak dáva investorom voľný priestor. Práve z týchto dôvodov často vznikajú napokon veľké spory, nepochopenie a kritika zo

strany verejnosti – laickej aj odbornej, ktorá si uvedomuje závažnosť situácie. Napokon sa to všetko zrealizuje a ľudia si na to zvyknú. Ale kde sa stratila tá pôvodná predstava? Veď všetci ľudia predsa radi snívajú, domnievajú sa, čo by sa dalo kde-to v jeho prostredí vylepšiť, avšak celá zodpovednosť padá na plecia architektov, ktorí sa nakoniec stávajú len dákym nástrojom sprostredkovania predstáv developerov, ktorí snáď danú lokatitu ani nikdy nezažili na vlastnej koži. Práve tu niekde sa asi strácajú samotné vízie kultúrnej i v záhraničí ohurujúcej historickej Bratislavu. Keď sa bližsie pozrieme na konkrétné problémy súčasnosti, môžeme pozorovať hneď niekoľko dôkazov o spomínanom probléme. Prípad nábrežného projektu PKO, kde má byť tento kultúrny objekt už tak silne vrytý do pamäti ľudí, zrazu asanovaný a nahradený niečím celkom novým ako tvarom, tak aj funkciou. Ale veď, nedalo by sa to všetko spraviť bez bolestnejšie? Dalo. Matej Vagač, občiansky aktivista iniciatívy Bratislava otvorené tento spor okomentoval trefne: „*Existuje v tomto meste vízia starostlivosti o kultúru a pamiatky, keď sa za posledných 20 rokov verejné a kultúrne priestory systematicky likvidujú?*“¹ Je to práve tá skutočnosť, že hoci budova PKO má „len“ 60 rokov neznamená to, že nie je hodnotná. Opak je totiž pravda, veď i toto patrí medzi dôkazy minulosti (rovnakako ako kontroverzný Most SNP), na ktoré by sme mali byť hrdí a chrániť si ich. Naštastie si to uvedomuje aj väčšina Bratislavčanov, a tak úmorne bojujú za jeho záchranu. Tento dlhý boj vytvára nádej, že sa naplnia predstavy o znovuzodení kultúry na nábreží a tento projekt sa obráti v prospech starého objektu. Veď ako sa hovorí, nádej umiera posledná. (Pozn. redakcie: *Od napísania tejto eseje sa o osude PKO už rozhodlo a PKO sa 29.12.2015 začalo búrať a v čase vydania časopisu ALFA 1/2016 je už zbúrané.*) Medzi obdobné prípady patria mnohé industriálne stavby v srdci Bratislavu, ako napríklad výrobné haly Kablo, ktoré stihol developer všetky zbúrať a na jeho ruinách sa už týčia nové objekty projektu Twin city. A rovnako dopadli aj haly továrne Gumon. Trochu iným, avšak stále príbuzným príkladom je Zuckerman-del, ktorého neprimerane obrovská hmota už dnes prekrýva výhľad z nábrežia na Bratislavský hrad a vyvoláva vlnu pobúrenia. Je to len prierez niekoľkými skutočnosťami, ktoré sa v srdci Bratislavu dejú. Nemožno však tvrdiť,

že všetky tieto projekty sú nepriateľské z každej stránky. Dávajú totiž priestor novej súčasnej architektúre, a to je aj dôvodom, prečo sú tieto prípady také kontroverzné. Mnohí z nás však stále len snívajú o zlatej strednej ceste, o možnosti adaptovať staré objekty, dať im nové funkcie, zrekonštruovať ich, prípadne doplniť vhodným novotvarom – je to niečo výnimočné a zaujímavé, niečo, čo novostavby ponúknuť nedokážu. Ale táto cesta sa nám stále len vzdaľuje.

Je celkom prirodzené, že sa spoločnosť a architektúra ako ruka v ruke rokmi vyvíja, mení. Uvažovanie o budúcnosti je prirodzená súčasť každého dňa, ktorý prežívame, každého ľadu na zemi, a s tým sa tiahnu i naše samotné ciele, vízie. Obraz „nového“ srdca Bratislavu, nech už dopadne akokoľvek (zle), nezmení postoj ľudí, ktorí boli proti tomu, ktorí bojovali za záchrannu osobitosti a výnimcočnosti tohto mesta. Ich ohlasy ostanú len nevypočuté ako odkaz pre ďalšie generácie, aby si naprieck všetkemu stáli vždy za svojím názorom a dúfali v lepšiu budúcnosť. Súčasnosť je už raz taká, že sa všetko točí najmä okolo peňazí, a tak sú vízie kultúrnej Bratislavu zatienené víziami zo zisku developerov a politikov. Môžeme už len dúfať, že sa konečne všetci raz poučíme z vlastných chýb a nebudeme si nadalej ničiť vlastnú história, ale vdýchneme jej radšej nový život.

Esej bola napísaná na tému Kam sa stratili vízie? v rámci predmetu Dějiny architektury a umenia IV v zimnom semestri 2015/2016.

¹ Z otvoreného listu, ktorý dňa 17.2.2015 zaslala iniciatíva Bratislava otvorené primátorovi Nesrovnalovi. Podľa: TS-BAO Prečo chču niektorí bratislavskí poslanci búrať PKO [online]. Bratislava otvorené, 20.2.0015 [cit. 2015-11-04]. Dostupné na internete: <http://www.pko.estranky.sk/clanky/tlacove-spravy-a-stanoviska/ts-bao-preco-chcu-niekotori-bratislavski-poslanci-bura-pko.html>

LITERATÚRA

NIŽNANSKÝ, Eduard – BÚTORA, Ivan a kol.: *Stratené mesto Bratislava*. Bratislava, Marenčin PT 2011, s. 15 – 17.